Экономикалық тәртіп және оны анықтайтын факторлар

1. Қызмет және тәртіп ұғымдары. Экономикалық тәртіп.
2. Экономикалық тәртіптің когнитивтік, аффективті және мотивтік-ырпықтық факторлары
3. Экономикалық тәртіптің психологиялық механизмі

Тақырып: Экономикалық тәртіп: құрылымы және қызметі

1.Экономикалық мінез-құлық әлеуметтік әрекет түрі ретінде

2. Эконгомикалық тәртіп мотивтерінің механизмдері.

3.Түрткілердің әлеуметтік-психологиялық құрылымы

Бүгінгі таңдағы ақша табу тәсілдері:

- **Жалданбалы еңбек.**
- **Кәсіпкерлік**
- **Франчайзинг.** Игіліктерді өндіру тәсіліне қаржы салумен байланысты кәсіпкерлік белсенділіктің түрі.
- **Фондалық биржа** – құндыв қағаздар сату, сатып алу және ағымдық нарық бағасын белгілеуді жүзеге асыратын нарық түрі. Алғашқыда акционерлік фирмалардың дамуына қолдау көрсету үшін құрылса, кейі ақша табу орнына айналды.
- **Дара қабілетті жүзеге асыру** (дарынды пайдалану).
- **Сетевой (көпдеңгейлі) маркетинг**. Мысалы АҚШ-та барлық тауар айналымының 50 % артығы, в Жапонияның - 90 % осы тәсілмен жүргізіледі.

Қызмет ұғымы

Материя <=> қозғалыс
Тірі материя <=> белсенділік
Адам <=> қызмет

↓ ↓

түрткі мақсат

Қызмет– өз қажеттігін өтеу мақсатында субъектінің объектіге ықпал етіп, қоршаған ақиқатпен белсенді түрде әрекеттестікке түсуі

Тәртіп

Тәртіп / мінез-құлық – тірі жаратылыстардың сырттай бақылауға болатын белсенді қимылы, кейде қимылсыз сәттері де болады.

Адам мінез-құлқы :

- қоғамдық келісілген
- саналы, ұжымдық, мақсатты, еркін және жасампаздық
- Мінез-құлықтың психикалық табиғат тән

Мінез-құлық теориялары

Бихевиоризм – Х1Х ғ. Басында пайда болған тәртіптің психологиялық теориясы

Негізін қалаушы– **Дж.Б.Уатсон**

Стимул ⟶ **реакция**

(потребность) ↑ (поведение)

рефлекс

=>мінез-құлықты басқаруға болжауға болады

Экономикалық мінез-құлық - тәртіп

- **Экономикалық мінез-құлық** - экономикалық стимулдар, жеке таңдау, шешім қабылдау, және оларға ықпал ететін факторлардың әсерімен болатын шаруашылық субъетісінің қызметі
- Тар мағнада «экономикалық тәртіп»: адамның өзі таңдаған ақша табудың тәсілі- деп айтуға болады.

Экономикалық тәртіпте адамның әлеуметтік қасиеттері көрініс береді. Олар:

- **тәрбие ерекшелігі,**
- **мәдени деңгейі;**
- **темпераменті;**
- **мінезі;**
- **Қажеттіліктері;**
- **көзқарасы;**
- **талғамы;**
- **табиғи және әлеуметтік ортаға қатынасы.**

Қазіргі қоғамда адам өзіне қолайлы экономикалық тәртіп үлгісін таңдайды. Ал олардың саны өте шектеулі.

Психика

Психика - сыртқы әлеммен әрекеттесу процесінде субъектінің объективті шындықты белсенді түрде бейнелеуі

Психиканың қызметі:

- танымдық (когнитивтік)
- реттеушілік
- коммуникативтік

Психикалық құбылыс

Психикалық құбылыс – мыйдың сыртқы (қоршаған орта) және ішкі (организмнің физиологиялық жүйе ретіндегі жағдайы) әсерлерге жауабы

Психикалық құбылыс түрлері

Психикалық құбылыстар

- **Психикалық процестер**
- **Психикалық жағдай**
- **Тұлғаның психикалық қасиеттері**

Психикалық процестер

- Адамның ойында, жадысында , сезімінде қабылдауында, тілінде – /сөзі/ көрініс беретін процестер
- ***сезім*** *– сыртқы және ішкі қозғағыштар*
- ***қабылдау*** *– заттылық,тұтастық*, жалпыламалық, саналылық
- ***ойлау*** *– жаңа білмнің қалыптасуы, міндет қою, жанама түрдегі таным*

Экономикалық мінез-құлықтың психологиялық факторлары

- **когнитивті** – танымдық процестермен және оның құрамдас бөлігі болып табылатын зейін, жады, міндет шешу қабілеті, қабылдау т.б. қасиеттерімен байланысты
- **аффектілі**
- **мотивті-ырықты**

Аффектілі факторлар

- эмоциялар, сезімдер, қайғы-қасірет

Эмоция – адамның екінші бір субъектіге немесе обектіге деген сезімі (қуаныш, таңырқау, масаттану, қорқыныш т.б.)

- **модальдық (знак)**
- **интенсивтілік**

Мотивациялық-ырықтық факторлар

Ырық – адамның белгілі бір мақсатқа жету үшін әдейі жасайтын қарекеттері. Оның адам санасының реттеушілік жағын көрсетеді.

- экономикалық нормалар
- экономикалық мүдде
- экономикалық қылық

Мотивация

Мотивация – адамның мінез-құлқына негіз болатын және оны түсіндіретін себептердің психологиялық жиынтығы

- Ішкі себептер- мотивтер,мақсаттар, тілектер мүдделер
- Сыртқы - қалыптасқан жағдайдан туындайтын стимулдар
- **мотив** – белгілі бір қарекет жасауға итермелейтін тұлғаға тән тұрақты қасиет
- базалық мотив -**қажеттілік**

Модель мотивации через потребности

Абрахам Маслоудың қажеттіліктер иерархиясы теориясы

Еңбек процесінен тыс қанағаттану	қажеттіліктер	Еңбек барысында қагнағаттану
білім, дін, хобби, тұлғалық өсу	Өз мүмкіндігін ашу қажеттілігі	**Білім алу мүмкіндігі, кәсіби өсу,шығармашылық қабілеттің артуы**
Отбасы, достар, қоғам қолдауы	Сыйлауға деген қажеттілік	**Жоғары мәртебе, мойындау, қосымша міндеттер**
Отбасы, достар, қоғамдық топтар	Әлеуметтік қажеттіліктер	**Топаралық қатынастар, әріптестер, бастықтар, жалақы т.б.**
Соғыс болмауы, табиғи ортаны ластамау, зорлық болмау	Қауіпсіздік қажеттілігі	**Еңбек қауіпсіздігі , қосымша жеңілдіктер, жұмыстың сақталуына кепілдік**
Тамақ, су, т.б.	Физиологические потребности	**жылу, ауа,**

Клейтон Альдерфердің теориясы

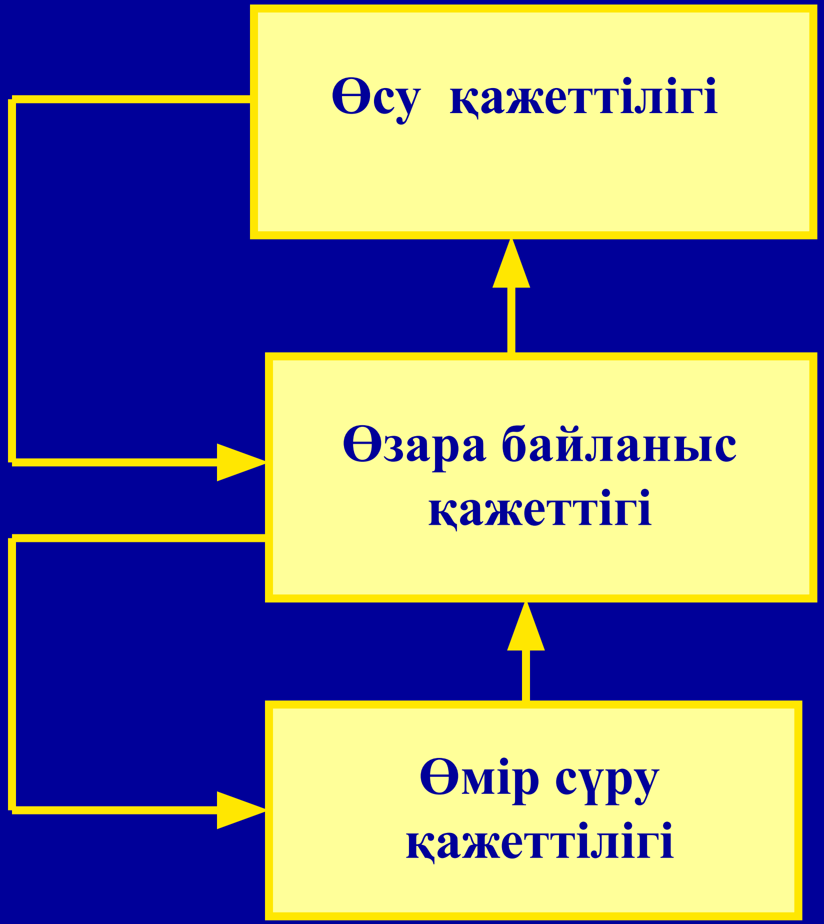

<u>Дэвида Макклелландтың</u> қалыптасқан қажеттіліктер теориясы

- Билік қажекттілігі
- Табыс, жетістік қажеттілігі
- Қатыстылық қажеттігі Потреб

Ф. Герцбергтің екі фактор теориясы

Гигиеналық факторлар	Түрткілік факторлар
Фирма мен әкімшілік саясаты	Табыс
Еңбек ету жағдайы	Қызметте өсу
еңбекақы	**Еңбек нәтижесін мойындау, қолдау**
Тұлғааралық қатынас	**Жоғары деңгейдегі жауапкершілік**
Жұмыстағы тікелей бақылау деңгейі	**Іскерлік және шығармашылық өсу мүмкіндіктері**

Виктор Врумнын кутү теориясы

Ожидание затраты - результаты * Ожидание результаты вознаграж - дение * Валентность = Мотивация

Стейси Адамстың әділдік (теңдік) теориясы

Индивид — өз қарекетіне ұйым тарапынан берілетін бағаны әділ немесе әділетсіз деп бағалайтын адам.

Салыстыратын адамдар— индивидтің өз қарекетін салыстыратын жеке адамдар мен топтар.

Индивид қабылдаған сыйлық— жеке бір дара қарекеттерінің нәтижесі үшін алған сыйлықтың жалпы сомасы.

Әділдік теориясы (жалғасы)

- **Бірінші тұрпатты норма – индивид қабылдаған сыйақы индивидтің деген тарасалмағын бейнелейді шығынына**
- **Екінші тұрпаттағы норма - басқалардың сыйақыға және шығынға деген қатынастарын бейнелейді**

Егер нормалар тең болса, адам тіпті аз мөлшердегі сыйлыққа разы болады. Себебі ол әділдікті сезеді, теңдік орын алған

Егер оның нормасы төмен болса, ол өзін толық марапаттамады деп есептейді

Егер оның нормасы жоғары болса, артық марапаттакды деп санайды.

жалғасы

- *әділеттіліктің субъективті бағасы неғұрлым жоғары болса, соншалықыты еңбектің мотивациясы жоғары болады*

«Әділетсіздік жағдайы»:

- Кем төлеу
- артық төлеу